

УДК 378.2:355.58

Іванова І. В., канд. мед. наук, доц., зав. каф., **Козикін А. Г.**, ст. викл.,
Неівестний М. О., канд. техн. наук, доц., **Стенковська Г. І.**, ст. викл.,
Шапкіна Т. І., доц., **Шапкін В. А.**, канд. хім. наук, доц.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, кафедра медичних знань та безпеки життєдіяльності, вул. Дворянська, 2, Одеса, 65026, Україна

КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ З НАПРЯМУ “БЕЗПЕКА ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ”

Концепція освіти з напрямку “Безпека життя і діяльності людини” (БЖДЛ) є результатом зусиль робочої групи Міносвіти і науки України по розробці Державного стандарту вищої освіти з БЖДЛ, до складу якої входили викладачі кафедри. Головною метою освіти є формування правильної соціальної позиції особи щодо власної безпеки, мотивації її на безпечну поведінку в побуті, на виробництві, в інших сферах існування. Нами підготовлено перелік певних знань та вмінь, необхідних для забезпечення безпечної життєдіяльності.

Ключові слова: концепція освіти, ризик, безпека життєдіяльності.

Нещодавно Україна заявила про підтримку Концепції Організації Об’єднаних Націй (ООН) про сталий людський розвиток, де пріоритет віддається розвитку безпеки кожної людини. На найближчі 50 років ООН основним напрямом своєї діяльності визначила перехід від безпеки держав до безпеки особи.

Країни Європейської спільноти започаткували роботу по зміні системи забезпечення безпеки життя і діяльності людини (БЖДЛ) шляхом створення децентралізованої системи освіти в сфері ризику. Це є найважливішою складовою Частково Відкритої Угоди Ради Європи по запобіганню і взаємодопомозі при природних і техногенних небезпеках (EUR — OPA). Більш 400 університетів практично всіх країн Європи заявили про підтримку цієї програми і серед них — 32 вищих навчальних заклади України.

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 25 від 01.02.99 р. співробітники кафедри увійшли до складу робочої групи Міністерства освіти і науки по розробці Державного стандарту вищої освіти України за напрямом “Безпека життя і діяльності людини”.

Нами опрацьовані вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки у вигляді трьох взаємопов’язаних складових: освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ), освітньо-професійні програми (ОПП), засоби діагностики рівня освітньо-професійної підготовки (ЗД).

Першим результатом роботи над “Стандартом вищої освіти з “Безпеки життя і діяльності людини” було створення Концепції освіти з цього напрямку.

Освіта та виховання у сфері БЖДЛ спрямована на одержання фундаментальних знань, умінь і навичок, формування поглядів, цінностей і поведінки з метою запобігання виникненню ризиків життю і здоров'ю людей.

Вирішення цих питань має забезпечити формування цілісного знання і мислення, необхідних для прийняття обґрунтованих рішень на рівні людини, сім'ї, суспільства, підприємств, галузей, районів, країни в цілому.

Глибокими знаннями з БЖД мають бути охоплені громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності, що забезпечить формування відповідного мислення, свідомості і культури.

В зв'язку з необмеженістю множини чинників, що впливають на безпеку людини, змінністю їх кількості та сили впливу, обмеженістю людського знання, можливостей систем захисту людей тощо досягнення абсолютної безпеки є нереальним завданням. Стратегічним принципом вирішення цієї проблеми має бути принцип управління безпекою як складовою якості життя людини та принцип допустимого ризику.

Будь — яке середовище перебування людини, яке володіє енергією, хімічно чи біологічно активними речовинами або іншими чинниками, несумісними з умовами життя, має потенційні небезпеки — явища, процеси, об'єкти, які за певних умов здатні спричинити небажані явища (втому, погіршення здоров'я, втрату життя, пожежі, вибухи, аварії, катастрофи).

В умовах постійного зростання інтенсивності життєдіяльності людини, впровадження високих технологій та унікального обладнання різко зростає роль суб'єктивного чинника в оптимізації взаємовідносин людини з середовищем перебування та сучасною виробничою і побутовою технікою. Забезпечення безпеки людини і зниження рівня ризику можливі лише при володінні знаннями про закономірності розвитку потенційних небезпек і свідомості заходів, які здатні відвернути або знизити ризик до допустимого рівня.

Концепція освіти з напрямку "Безпека життя і діяльності людини", затверджена Міністерством освіти і науки України 12.03.01 р., призвана вирішити ці проблеми.

Основними тенденціями в освіті з БЖДЛ є:

- а) розширення тематики навчальних дисциплін, безпосередньо націлених на певні теми безпеки (від традиційних — охорона праці, цивільна оборона, безпека дорожнього руху тощо — до безпеки в побуті, екологічної безпеки, безпеки здоров'я, ергономіки та інше);
- б) посилення інтеграційних процесів з гуманітарними та іншими дисциплінами і напрямами (наприклад: соціологія, психологія, суспільствознавство) (рис. 1.);
- в) введення ряду дисциплін (чи окремих тем) з напрямку БЖДЛ практично на всіх рівнях освіти, починаючи із початкової школи (безпека дорожнього руху, пожежна, радіаційна безпека тощо);
- г) перехід від епізодичного до систематичного вивчення проблем з БЖДЛ упродовж усього терміну освіти громадян у навчальних закладах;

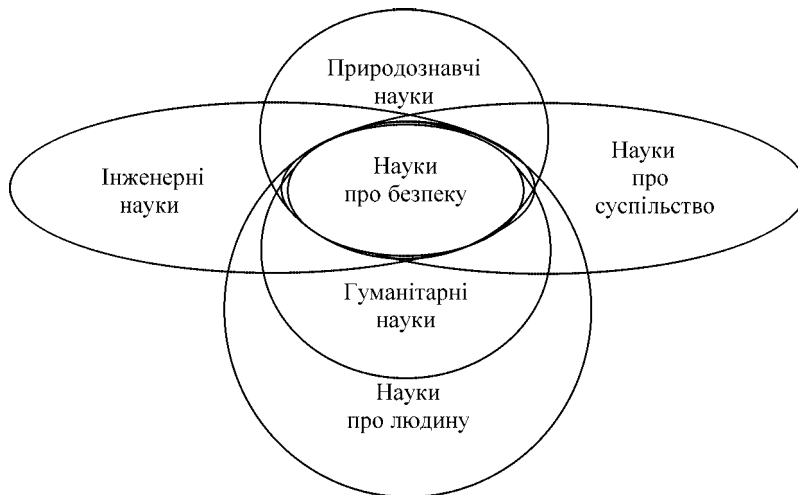

Рис. 1. Структура наук про безпеку [1].

- д) суттєве підвищення кваліфікації фахівців, які залучаються до роботи над змістом, технологією, методами навчання з БЖДЛ, і які в переважній більшості не мають досвіду роботи над проблемою в цілому, а тільки над її окремими складовими; збільшення кількості кафедр, циклів та інших навчально-методичних структур;
- е) розширення кількості напрямів фахової підготовки з окремих складових БЖДЛ;
- ж) продовження роботи по стандартизації навчання в напрямі БЖДЛ: дисципліна “Безпека життєдіяльності” введена в освітньо-професійні програми бакалаврів всіх напрямів освіти як нормативна; навчальний предмет “Основи БЖДЛ” введений як складова проекту Державного стандарту загальної середньої освіти.

Водночас мають місце певні негативні прояви в нинішній освіті з БЖДЛ:

- а) поява численних навчальних програм, що містять в своїй назві ключове слово “безпека”, а за змістом часто суттєво відрізняються; практично не існує критеріальної бази по формуванню напрямку і змісту навчання з БЖДЛ;
- б) системний підхід до навчання з напрямку БЖДЛ не розвинутий; як наслідок — не визначається практична мета і результати навчання, реалізація яких очевидно має вплинути на радикальне зменшення таких негативних проявів, як високий рівень травматизму та смертності людей в Україні;
- в) несумісність навчальних програм шкільної, професійно-технічної і вищої освіти;

- г) зміст навчальних програм, підручників та інших методичних розробок, як правило, обмежений розглядом сукупностей окремо взятих чинників природного, техногенного, антропогенного походження; шляхи забезпечення БЖДЛ розглядаються тільки через запобігання шкоди здоров'ю від названих чинників; поки-що панує технократичний підхід, за яким безпека людини як продукт соціального розвитку фактично не розглядається;
- д) теоретичний науковий базис вирішення проблеми БЖДЛ як цілісний напрям відсутній; існують нароби в окремих галузях і по окремих складових.

Об'єктом освітянського напряму з БЖДЛ є безпека особи як явище, а предметом — моделі безпеки.

Таким чином, освіта готує особу до повноцінного життя з активною її участю в забезпеченні рівня безпеки, який залежить від:

- оточуючого середовища (довкілля, побут, транспорт, дозвілля, виробництво, соціальні відносини тощо);
- державної системи підтримки безпеки людини (пожежна охорона, органи правопорядку, цивільна оборона, охорона праці, охорона здоров'я тощо);
- індивідуальної захищеності особи (психофізіологічний стан, мотивація, вміння, індивідуальні засоби захисту — як спеціалізовані, так і подвійного використання тощо).

Навчання з БЖДЛ організовується на всіх без виключення ланках освіти, що вказані в ст. 29 Закону України "Про освіту". Пріоритет у роботі належить розробці і впровадженню елементів Державних стандартів освіти для кожного освітнього і освітньо-кваліфікаційного рівня громадян незалежно від форм одержання освіти.

Вимоги до освітньої підготовки містять задачі, вирішення яких завершує тематику шкільної освіти стосовно компетентності особи з питань забезпечення індивідуальної безпеки.

Випускник вищого навчального закладу з дипломом про базову вищу освіту повинен бути здатним забезпечити необхідний рівень безпеки в повсякденні як для себе, так і для осіб, про яких піклується. Він також готовий забезпечити індивідуальну безпеку та виконувати певні роботи у складі групи фахівців із забезпечення зовнішнього захисту людей в умовах надзвичайних ситуацій.

Випускник з дипломом про повну вищу освіту здатний забезпечити зовнішній захист окремих осіб і певних спеціальних груп шляхом орієнтації їх дій та дій позаштатних формувань Єдиної Державної Системи (ЄДС) запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру. Він також здатний до цілеспрямованої роботи по підвищенню індивідуальної підготовленості з БЖД людей у складі невоєнізованих формувань сил ЄДС.

Вища освіта з БЖДЛ включає два послідовні етапи навчання: системно-орієнтований та задачно-орієнтований. Системно-орієнтоване навчання формує у студентів здатність до комплексного наукового розв'язання проблем безпеки, здійснення науково-дослідного обґрунтування правових і соціально-економічних механізмів політики в галузі захисту людини і середовища її існування.

У системі наук про безпеку людини особливе місце посідають науки з ризику. Ризик є невід'ємним супутником суспільства і окремої людини зокрема. Ризик виникнення аварій та катастроф, небезпечних ситуацій у побуті і на виробництві, в медицині та економіці, міжлюдських та міждержавних відносинах тощо, незважаючи на розмаїття чинників, має єдиний теоретичний базис і динамічний цикл появи і розвитку небезпеки як фундаментального соціально-психологічного явища. Майбутній фахівець, пересічний громадянин має оволодіти філософсько-логічною схемою визначення ймовірності виникнення негативних ситуацій і подальшого розвитку подій методами виміру ступеня ризику.

Задачно-орієнтований етап навчання передбачає набуття знань щодо правильних дій по запобіганню поширених в Україні видів шкоди людині і довкіллю, вивчення необхідних типових елементів структури діяльності з орієнтацією на кінцевий результат. Перелік задач і умінь їх вирішувати визначаються під час розробки державних стандартів вищої освіти (ДСВО), чинних освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів, погоджується і затверджується у встановленому порядку.

Концепція освіти з проблем безпеки життєдіяльності людини визначає орієнтири наукового, нормативного, методичного та організаційного характеру заради розвитку й збереження інтелектуального потенціалу України.

Література

1. Концепція освіти з напрямку "Безпека життя і діяльності людини" // Інформаційний вісник "Вища освіта". — 2000. — № 6. — С. 6-17.
2. Надзвичайні ситуації. Основи законодавства України. — Т. 1. — К., 1998. — 369 с.
3. Бедрій Я. І., Джигерей В. С., Кидисюк А. І. та ін. Безпека життєдіяльності. — Львів: Афіша, 1997. — 275 с.
4. Боков В. А., Луцик А. В. Основи екологической безопасности: учебное пособие. — Симферополь: СОНАТ, 1998. — 224 с.
5. Джигерей В. С., Жидецький В. Ц. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник. — Львів: Новий світ, 2001. — 320 с.
6. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини: навчальний посібник. — Львів: Знання, 1999. — 186 с.
7. Миченко І. М. Забезпечення життєдіяльності людини в навколишньому середовищі. — Кіровоград, 1998. — 292 с.
8. Психология безопасности / Сост. Шишков В. З., Тарадай В. И. — К.: НИИЦОП, 1996. — 62 с.

**Іванова І. В., Козыкин А. Г., Неізвестний Н. А.,
Стенпковская Г. І., Шапкина Т. І., Шапкин В. А.**

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, кафедра медицинских знаний и безопасности жизнедеятельности, ул. Дворянская, 2, Одесса, 65026, Украина

**КОНЦЕПЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В НАПРАВЛЕНИИ
“БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЧЕЛОВЕКА”**

Резюме

Концепция образования по “Безопасности жизнедеятельности человека” предусматривает новый подход к изучению проблем риска и безопасности человека, состоит из двух последовательных этапов: системно-ориентированного и задачно-ориентированного, четко определяет знания и умения для каждого уровня образования.

Ключевые слова: концепция образования, риск, безопасность жизнедеятельности.

**Ivanova I. V., Kozikin A. G., Neizvestniy N. A., Stenpcovskaya G. I.,
Shapkina T. I., Shapkin V. A.**

Odessa National University after I. I. Mechnikov, Department of Medical Knowledge and Safety of Human Life and Activity, Dvoryanskaya St. 2, Odessa, 65026, Ukraine

**CONCEPTION OF EDUCATION TOWARDS “SAFETY OF HUMAN
LIFE AND ACTIVITY”**

Summary

Conception of education on “Safety of human life activity” foresees a new approach to studying the problems of risk and the problems of human safety. The conception consists of two logical stages: system — oriented and problem — oriented; the conception strictly determines knowledge and skill for each level of education.

Key words: conception of education, risk, safety of human life activity.